

RESEÑAS

***Biografies invisibles. Invisible Biographies, Marginats i marginals. Marginates and Marginals*, Vicent Josep Escartí ed., John Benjamins Publications Company, dins la col·lecció: «IVITRA research on Linguistics and Literature. Studies, Editions and Translations», vol. 28. Amsterdam/Philadelphia, 2021. ISBN 9789027209207.**

S'ha de començar donant la benvinguda a un nou llibre d'un gènere tan nou com és el de la literatura marginal; gènere que, com les persones que els protagonitzen i han protagonitzat en la vida real, ha estat força bandejat dels estudis seriosos. I és un punt a favor de la nostra malvista època el fet que rescati o introduïx perspectives prou renovadores, que eixamplen el panorama literari. En un pla personal —una mica admès en el gènere de la ressenya—, puc dir que sé d'aquesta satisfacció, ja que, des de finals del segle passat, vaig promoure un gènere així mateix infravalorat, el teatre juvenil i infantil —tot i haver-lo conreat grans autors, com ara Bernardo Atxaga, Josep Maria Benet i Jornet, Carlos Casares o García Lorca, donant una mostra variada en el temps i en les diferents llengües peninsulars— i de mica en mica s'ha anat revalorant, fins a comptar des del 2012 amb el catàleg-guia en la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, així com també amb altres consecucions, com ara l'ensenyament de la matèria a nivell universitari. Com és ben sabut i com ja defensà Boccaccio en *Genealogia deorum gentilium* —i Bernat Metge al seu costat, amb actitud antidiglòssica—, no existeixen classes entre els textos.

Tornant al nostre punt d'interès, no sols no ens estranya que hagi elaborat aquest recull ben complet i consistent l'editor, Vicent Escartí, quan ha publicat abans varies obres que palesen la vitalitat d'aquest enfocament així com la seva dedicació; basti esmentar recentment dos llibres —del 2021—, que s'inclouen en aquesta mateixa línia. Encara, aquests altres llibres també constitueixen arrellegues de treballs variats, fet que dona varietat i colorit al conjunt.¹ Em refe-

¹ Tenint en compte la importància que hi té la plataforma històrica, pel veïnatge, encara podríem afegir treballs com *La pesta a València (1647-1648)*. La Memòria de Francesc Gavalvà i la Carta de Pau d'Alacant, «Debats» 37, València, Institució Alfons el Magnànim 2021.

reixo a *Vides marginals i documentació i Identitats i violències. (Documentació i literatura)*.² Encara més, l'editor ha treballat molt en la literatura catalana l'època en què de manera destacada té relleu aquest tipus de temàtica, del segle XVI endavant; n'espiquem tan sols dues mostres: l'edició de la *Primera part de la Història de València* de Pere Antoni Beuter (1998) i *El Diario (1700-1715) de Josep Vicent Ortí i Major* (2007). Així, si abans hem fonamentat l'interès del tema que ocupa el llibre, ara hem deixat assentada, més enllà de la solvència de l'editor, la seva preparació. Això, al marge de congratular-nos pel cultiu de temàtica tan necessitada d'atenció a causa de la manca que havia tingut al llarg del temps.

De l'empenta, doncs, que està rebent aquesta tirada d'estudis podem desprendre un fort interès a nivell de la gènesi i dels autors, sent motius ben engrescadors, i per descomptat també de l'audiència, tractant-se de textos que fan encuriosir el lector. A favor d'aquest gènere a més podem dir que té com fonament la història, nota positiva per tots cantons en els estudis filològics, com s'ha anat constatant recentment arran de les aportacions que anaven vorejant i alhora explicant les tan atractives novel·les cavalleresques.

Per tant, ens trobem amb una arrebrega construïda per un especialista en la temàtica, dada que avala l'interès dels temes que la componen. Un tret a valorar és el to d'internacionalitat de la selecció, a la vista no sols de les llengües (anglès, castellà, català, italià) sinó també degut a l'amplitud dels criteris, sigui d'art o teològics; i cal advertir que generalment hi ha predomini de la presència femenina, donat el sabut protagonisme que la dona ha tingut i patit, de temps immemorials, en el camp de la marginació.

Las quatre grans agrupacions del volum —bé que no les seguirem estrictament, en funció de la cronologia i del fil explicatiu que hem seguit per a confeccionar la ressenya— són les següents: biografies de dones marginades; la violència desplegada al segle XVIII; fets al voltant de l'homosexualitat; un darrer apartat d'utilitat per a dites investigacions.

Comença el tema merescudament la visió de sant Vicent Ferrer amb el treball de María Luz Mandingorra Llavata, on copsa *flashes* del silenci imposat a la dona, per al qual influí la mateixa predicació del dominic, que contribuí a més a fer d'elles un mal i un perill social. Nota àdhuc alguna anècdota jocosa com la de la monja que, agredida per un home, no cridà per tal de servir el silenci (p. 12); silenci considerat per tant sagrat, mentre que s'havien de contar els pecats més íntims al confessor amb tots els ets i uts (p. 18). S'observa raonadament que el silenci, d'arrels bíbliques, era penós i injuriós. Per contra, en el mateix camp religiós, s'aprecia un influx positiu mitjançant la imatge gràcies a la de la Mare de Déu amb llibres a les mans.

En *Vida quotidiana i marginalitat femenina a la València del segle xv*, Anna Isabel Peirats Navarro exposa una terrorífica imatge concentrant-se en

² En la darrera també figura com a editor Rafael Roca Ricart. Les editorials, respectivament són: Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Afers. Cal afegir que gairebé no hi ha reproducció dels temes; o a tot estirar s'han triat les més significatives o escaients per al nou recull.

dos col·lectius, les curanderes i les prostitutes; amb les primeres, la nigromància —tan vigent aleshores— permet incloure endevines i fetilleres. El motiu es ressegueix en els principals autors (Vicent Ferrer, Francesc Eiximenis, Jaume Roig), que forneixen abundós material informatiu i ben descriptiu quant a aquelles dones que bé eren cremades bé rebien assots. Pel que fa a les dones “pecadriu» —les putes— que practiquen l’ofici antic, se’ns fa veure que era considerat aleshores “mal menor», segons grans autoritats eclesiàstiques i filosòfiques; és a dir, es prenia com element regulador de crims sexuals pitjors (p. 33). Bona mostra del desgavell social i humà és el convent de Santa Maria Magdalena per a les penedides, també anomenades *emparedades*, per tal com antigament es retiraven a viure així “a la part exterior de les esglésies, en un recinte reduït, on romanien tancades i dedicades de manera voluntària a la vida contemplativa» (p. 37).

Paola Bellomi tracta de *Brujas y converses. Una lectura cultural de los procesos de la Inquisición valenciana*, per als quals atén els àmbits espanyol i venecià. Al primer, toca punts ben interessants, com ara els relatius a l’hebraisme i el satanisme o bé als orígens conversos i la dimensió mística de les víctimes inquisitorials. Al segon, observa que s’hi afegeix el caràcter de farsa al de tragèdia.

I no podia faltar la referència al bandolerisme, que tracta Àlex Llinares Planelles arran d’un cas a la Conca d’Òdena al 1573. D’una banda ens assabentem dels fets documentats i amb tota precisió, així com dels danys rebuts per la població i el càstig dels malfactors, i d’altra banda, del ressò popular a la literatura dita de patíbul, a través de les relacions estampades en vers.

El lingüista Emili Casanova estudia, a través de dos casos concrets, com els processos criminals del segle XVI són espill lingüístic de la vida social. En desprèn que s’aprecien “formes col·loquials sense cap documentació coneguda encara» (p. 153); s’afegeix al seu interès que hi ha formes que estan avui en extinció.

El capítol d’Anna Maria Compagna es reflecteix bé i suficientment al seu títol: Carlo Gesualdo, principi di Venosa. *Le cameriere, l’amante e la strega, voce di dentro e identità velate*; cas que ofereix un vast panorama social, de les classes alta i baixa.

Mitjançant algunes novel·les medievals, Ana Maria Babbi analitza aspectes de la marginalitat sexual. I havent revisat casos literaris famosos d’homosexualitat, en el lai *Lanval* de Maria de França i el *Roman d’Eneas*, la professora de Verona conclou que l’acusació es devia a interessos de les dones amb l’escaïença de tractar-se d’homes foranis, estranys o estrangers.

En *Als marges de la història de l’art. El pintor de cofres de València vers el 1400*, comentant l’obra de dit pintor, Francesc Granell observa que treballava sobre una àmplia tipologia de cofres, però que pertanyia a l’òrbita dels fusters, tot i que exercia artísticament.

A la *Nota sobre Hernando Cabrera, carceller de la Inquisició de València (1515-1541)*, Albert Toldrà i Vilardell ens conta com dit carceller, per negligència, fou degradat a porter.

Als principis de l'Edat Moderna se situen un parell de diaris, que forneixen dades interessants, bé sobre la violència contra les dones (Rafael Roca, pp. 57-72), bé sobre la vida privada aristocràtica (Carles Fenollosa, pp. 233-242). En aquesta època també se'ns dibuixa la presència de la prostitució (Pilar Valor Moncho, pp. 73-90). Així com s'explica l'actuació d'unes dones, de condició social modesta i de diversos llocs en Catalunya, en defensa de llurs drets (Josep Capdeferro, pp. 91-104). Encara, també en aquesta època es relata el procediment inquisitorial contra un monjo trinitari del monestir de Sant Bernat, en Alzira, Jacob Mompó (pp. 211-224).

Enfocament original presenta el treball d'Emilio Callado Estela analitzant l'anatomia d'un assassí, arran de la mort del provincial dels predicadors en Aragó, el germà Domènec de Montemayor (pp. 155-170). Així com ho és també l'anàlisi del *Discours* d'Étienne de la Boétie, el pensament polític del qual fou lloat per Montaigne i que era pràcticament desconegut (pp. 183-192).

Clou el recull l'explicació dels usos i eines de TEI-XML (pp. 263-265) per a les edicions de textos antics amb mostres sobre vides marginals, a càrrec de Rosanna Cantavella.

Llibre preciós, a l'estil de les pintures negres de Goya, que ens fa tancar també amb una encesa felicitació.³ Ara, dirigida a la col·lecció de la qual forma part, "IVITRA. Research in Linguistics and Literature», que té així mateix un segell marcat per l'interès històric i amb títols d'alt valor lingüístic, arribant ja a aplegar 29 llibres publicats. Col·lecció que és molt jove, ja que arriba tot just al decenni de vida activa, havent iniciat els seus passos en 2012, però que pot fer gala d'un prestigi ben guanyat, com bé testimonia que no calgui fer-ne gaires presentacions, i on figuren edicions de grans autors de la literatura catalana.

Aprofitem l'avinentesa per a ressaltar que, a més dels valuosos continguts, ofereix una ben digna presentació, tant pel relligat com per la qualitat del paper i la cura formal dels textos, fets que correspon agrair a l'editorial, d'Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

I una darrera joia i congratulació, encara, ja que és un goig de poder fer veure i destacar, l'ànim i coratge i bons resultats de les activitats de Filologia dins les Universitats valencianes.

Júlia Butinyà
(UNED; RABL)
juliabutinya@gmail.com

³ Com que acostumo a dir algun punt negatiu en les meves ressenyes com a mostra d'objectivitat i d'atenció envers el text valorat, no n'amagaré un puntet, tan sols tipogràfic i sense repercussió en els significats; però que enlletgeix algunes pàgines (14-15, 129), car resulta que s'han deixat dins del text les indicacions per al tipògraf. Si en la darrera pàgina esmentada estranya en llegir-se, a les altres pàgines no afecta a la lectura de tant vistosa com és l'errada, perquè té lloc en negretes, als títols interiors del capítol. Sense importància, però —insisteixo—, ja que són absolutament mals menors i lògics en qualsevol publicació.

Antoni Ferrando + Anna Maria Babbi (eds.). *La «cavalleria umanistica» italiana / The italian «Humanistic Chivalry». Enyego (Inico) d'Avalos e 'Curial e Güelfa' / Enyego (Inico) d'Avalos and 'Curial e Güelfa. «IVITRA. Research in Linguistics and Literature» 29. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company 2021, 208 pp. ISBN: 978-90-272-0928-3*

Acostumats al *savoir faire* de l'editorial i al nivell d'aquesta col·lecció comencem ja directament per celebrar el títol, expressiu del contingut del llibre, de tema ben abellidor, tot i que encara no tan conegut com es mereix, malgrat les darreres i rellevants consecucions degudes a l'empenta, intensiva i expansiva, del professor que encapçala aquestes línies. Val a dir, que el *Curial e Güelfa* té futur i que aquests estudis no esgoten la matèria ans conviden a seguir-la treballant.

La *Introducció* d'Anna Maria Babbi —en dues llengües: italià i anglès, segons un bon costum també d'aquesta editorial, tendent al multilingüisme— ens situa exactament en la temàtica, havent definit la novel·la cavalleresca del *Curial* com una obra narrativa en connexió amb la cavalleria humanística italiana i sota la influència d'aquesta llengua. L'objectiu se centra, doncs, a valorar el text en el seu doble context, humanístic/cavalleresc i lingüístic/literari, mitjançant les connexions esmentades amb la finalitat d'una millor comprensió de l'obra.

S'hi assenyalen com punt de partença les darreres investigacions del *Curial*, fet que situa els continguts del present llibre en una línia coherent de continuïtat. Així, es consideren continuadors de les recerques dels *Estudis lingüístics i culturals sobre 'Curial e Güelfa', novel·la cavalleresca anònima del segle xv en llengua catalana*, també de l'editorial John Benjamins (2012), en 2 volums, que apleguen 39 col·laboracions, també sota la coordinació del professor Antoni Ferrando i el suport d'IVITRA i del seu Director, el professor Vicent Martines. Llibres que provenen del congrés "II Encontre Internacional *Curial e Güelfa*", que tingué lloc l'any 2008 a La Nucia (Universitat d'Alacant). Així mateix aquesta línia segueix el I Encontre, que tingué lloc a la Universitat Menéndez Pelayo, de Santander, l'any anterior.

Cal afegir que, quant al text del *Curial e Güelfa*, la referència comuna i generalitzada dels textos aplegats és l'edició establerta pel professor Ferrando (Toulouse: Anacharsis, 2007).

Com és acostumat, s'hi introdueix l'estudi actual presentant els treballs que segueixen a continuació; n'hi ha 5 sobre aspectes històrics i literaris, i 6 sota el plantejament lingüístic. Tot plegat, s'aspira a contribuir al coneixement de les relacions culturals entre Itàlia i la Corona d'Aragó, que cap al final de l'Edat Mitjana i en la introducció del corrent humanista tenien molts punts en comú des de distintes facetes, i no sols la lingüística i la literària. Corroborant-ne el relleu, bastaria de fer una ullada a un moment anterior, també fruit brillant d'aquesta relació, que havia tingut lloc amb motiu del relat popular del Grisel·da; ja que a les redaccions literàries —les versions italiana i llatina, de Boccaccio i de Petrarca, respectivament—, havia respost, en llengua catalana, Bernat Metge des de la Corona d'Aragó, comptant amb un període molt estret en la

seva rèplica atenent als pocs mitjans que existien aleshores i la corresponent lentitud en la difusió.

Ací, des del començament es deixa plantada la recent proposta d'autoria en la persona d'Enyego d'Àvalos, la qual forma part ja del subtítol; segons Anna Maria Babbi, es tracta d'"il suo piú che probabile autore», p. XIX. Aquest personatge, amb càrrecs de molta importància, com *camerarius* del duc de Milà i camarlec del rei Alfons el Magnànim a Nàpols, és encara poc conegut a causa del seu itinerari biogràfic: d'origen castellà, visqué una etapa a València i després romangué a Itàlia. Car, si per a uns llocs és desconegut, per altres, és estranger. Molt oportú, doncs, donar-lo a conèixer dins de la relació italo-catalana com el context més adient.

Dit això, en lògica, el primer treball correspon al professor que ha mantingut aquesta hipòtesi, Abel Soler: «Curial e Güelfa. Una novel·la italiana del *Quattrocento*, de cavalleria humanística, escrita en llengua catalana». S'explica al començament la conveniència d'entendre aquesta novel·la "com una obra de 'recepció' de la cultura del *Quattrocento* italià, que pretén emular el Boccaccio napolità», p. 3. I evidentment, a l'ombra estimuladora del *Decameró*.

S'hi reconeix que inicia aquest gènere de gust aristocràtic, l'*umanesimo cavalleresco*, que esclatarà a la Florència dels Medici poc després.⁴ Els punts que s'hi desenvolupen són molt exactes, a més de justos i explícits del contingut del treball: 1. Italianitat del *Curial* i relació amb el Nàpols *aragones*.- 2. Un autor procedent de València, però italianitzat.- 3. Fonts i referents culturals preferentment italians.- 4. Una ambientació itàlica amb onomàstica à *clef* i sobreentesos.- 5. Influx de l'humanisme i del neoplatonisme.- 6. El *Curial*, la cavalleria humanística i la fi del *secolo senza poesia*.⁵

L'abundosa bibliografia final (pp. 12-16) sembla que s'ajusta al criteri —selectiu forçosament donat l'allau d'estudis des de finals del segle xx— de predomini de la més recent. Cal dir a l'avançada que qualsevol dels 6 punts donarien per a una llarga ampliació i no sols bibliogràfica. I això és degut al fet que el Doctor Soler ha trobat el fil desllorigador d'aquesta novel·la —considerada abans anònima i fins i tot no fa gaire temps enrere, classificada com una obra medievalitzant per manca de comprensió—; en gran part ha estat possible

⁴ Potser caldria incloure una referència bibliogràfica a tall d'extensió —bé que ja *per se* és molt extensa la d'aquesta temàtica— pel fet d'explicar molt bé el procés literari, des dels orígens i antecedents fins al triomf del vulgar a Itàlia al segle xvi (Pulci, Boiardo, Tasso), i també per l'antologia que s'hi recull; em refereixo a l'estudi de Cristina Barbolani, *Poemas cavallerescos italiani* ("Géneros y temas» 33, Madrid: Síntesis, 2005), que s'obre a interessants contrastos i reflexions pertinents a l'ombra del gènere de la narració cavalleresca d'acord amb el comentari que fem a la nota següent.

⁵ Expressió encunyada per Benedetto Croce "quan constatà la deriva dels intel·lectuals italians del 1400 cap al llatí humanístic i la tractadística filosòfica, en detriment i desconsideració de la literatura *volgare* de ficció», p. 12. Soler comenta encertadament que si el *Curial* hagués estat redactat en toscà ho haurien retardat a la dècada del 1440; comentaris que relleven la novel·la catalana i impulsen a esbrinar cap amunt i cap avall la continuïtat de la literatura de ficció.

gràcies a la seva procedència del camp de la investigació històrica, aportació que, des dels anys 90, jo mateixa havia anat demanant. Basti llegir el punt 4, on es desfan incògnites que tan sols la comprensió històrica podia resoldre, com va fer Martí de Riquer explicant passatges del *Tirant* que s'obrien a cops d'humor o diferents intencionalitats i que altrament passaven desapercebudes.

Així doncs, no resta més que confirmar l'opinió de l'editora, Anna Maria Babbi, quant a l'encert de la localització d'autoria en Dávalos, la qual permet un feliç enfilall de resolució d'enigmes, ací explicats en part i tan sols com a petita mostra, comptant que la tesi doctoral ultrapassava les 6.000 pàgines. I aquest encert cal proclamar-ho sense ombra de demèrit, tot i que hi hagi alguna hipòtesi encara vivent que posa reserves per al III llibre, el qual ja d'antic es veia d'una altra mà o almenys fet en col·laboració.

La segona aportació, de Cecilia Cantalupi, es titula "The troubadour material in *Curial e Güelfa*. A fine-tuning». La temàtica és ben interessant donat que l'obra aplega de manera rellevant mostres d'aquest gènere líric entremig la fusió que s'hi fa de gèneres i materials. Després d'una anàlisi de les vies i fonts que pogué consultar l'autor quant a la tradició trobadoresca i d'escorcollar *Vides*, *razós*, poemes i altres aspectes, partint com guiatge dels treballs de Matilde Cortés (1993 i 2000), s'arriba a fer com proposta de consulta més pròxima per part de l'autor, a més del *Novellino*, el cançoner Provençal P (inicialment Sg; Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana), que conté producció de la Itàlia septentrional.⁶ L'anàlisi per tal "di riformulare alcune teorie su come l'autore le ha acquisite e il suo accesso ai manoscritti originali» (p. 19) és molt detallada.

En "Ideologia cavalleresca e cavalleria sportiva nel *Curial*», Vicent Josep Escartí Soriano tracta de l'evolució del concepte, des de la teoria de Llull al seu tractat (*Llibre de l'orde de cavalleria*, op. 7), redactat entre 1274-76, que suposà la primera normativització, fins a la prassi de l'època de mitjans del xv arran de les dues grans novel·les cavalleresques, *Curial* i *Tirant*. L'observació delata el pas d'una institució de caràcter ideològic, social i religiós, a una sentimental de signe amorós i, d'altra banda, de lluent imatge social. El contrast i l'evolució cap a la mundanitat fa insistir a l'autor en la reflexió sobre què hauria pensat Llull quant al fet que en poc més d'un segle i mig, més o menys, la mateixa institució que ell reglamentava com a primícia esdevenia un sport o una activitat gairebé lúdica; de fet un exercici per assolir "potere, fama, gloria e amore», p. 41. La reflexió pel que fa a Llull bé val d'insistir-hi.

Sònia Gros Lladós aporta un enfocament propi de la seva especialitat com llatinista: "*Otium literatum* en la novel·la cavalleresca *Curial e Güelfa*». Sota aquesta perspectiva es fixa en el passatge de reescriptura de l'*Eneida*, al III llibre, escrit sota la intermediació de Petrarca i Boccaccio. Ho enfoca en el nou concepte d'*otium* derivat dels plantejaments dels humanistes italians arran de l'impacte dels textos clàssics redescoberts; punt de vista ben original i re-

⁶ A notar que fou l'espai geogràfic on visqué Dávalos anteriorment a l'estada napolitana. El treball compta amb una bibliografia molt estreta, d'un full i mig, però que és l'essencial; com el treball següent, on encara és més succinta, bé que també és la fonamental.

novador, tot i que es tracta d'un episodi, el nordafricà, molt estudiat abans. Car s'adona que, a pesar de la influència petrarquescia i en concret del *De vita solitaria*, ja no correspon a l'estrictament llegat original, proper a l'*otium* monàstic, sinó que s'acosta més a l'*otium honestum*, d'ascendència ciceroniana, fruit d'un retir i d'una soledat obligada, que duu a una etapa de llibertat espiritual. El seguiment de les seves molt documentades i agudes explicacions permet entendre el passatge encertadament dins la funció que exerceix dins la novel·la. Així, el nou model de cavaller supera vells dilemes (virtut/plaer) centrant-se a l'estudi i al coneixement, segons aconsegueix arribar el cavaller regenerat després de l'etapa tunisenca.

Tot encaixa d'allò més amb l'ambient dels humanistes de l'entorn del Magnànim, suposant fins i tot un pas més enllà de Petrarca d'acord amb el procés de secularització que s'afermarà al Renaixement. Val a dir, no sols el *De vita solitaria* li forneix l'explicació per al clímax de l'episodi nord-africà, sinó que observa que la posició del *Curial* suposa un avenç respecte a l'individualisme de Petrarca. Encara, notem que aquest procés de secularització típicament humanista «de conciliar vida activa i contemplativa en un nou paradigma d'home de lletres compromès amb la vida social i política del seu temps» (p. 53) és afí amb el que ens feia reflexionar el capítol anterior.

«The Fortune of *Curial e Güelfa* (from discovery to edition)» de Rafael Roca, estudia l'itinerari d'imprescindible atenció i escorcoll del manuscrit, a partir dels primers valoradors i protagonistes de la descoberta (Agustín Durán, Antonio Paz y Melià, Manuel Milà i Fontanals y Antoni Rubió i Lluch); és a dir, des de la seva notícia en 1876 fins a la situació editorial i investigadora actual, passant per les anecdòtiques afirmacions de falsedat. L'interès del tema es veu redoblat atenent que el manuscrit 9.750 de la Biblioteca Nacional de Madrid —titulat inicialment *Amors de Curial y Güelfa*— és l'únic que existeix.

Seguidament passem a la part de més pes del llibre quant al nombre de pàgines (77-205), el relatiu a la llengua, fet que s'explica perquè és el principal terreny que ofereix dades científiques davant la falta d'autor i de localització; bé que tradicionalment la quantitat d'estudis literaris s'ha degut a l'afany d'interpretar degudament text tan valuós i sobretot, darrerrament, d'encaixar-lo escaientment dins el corrent humanístic mitjançant les fonts, que l'expliquen i en donen la clau de lectura. En aquesta segona part del llibre i sota l'enfocament lingüístic, predomina l'atenció lèxica i sintàctica.

Josep Martines i Oriana Scarpatti observen dos aspectes concrets; el primer sobre un verb i la segona sobre frases al voltant de tres conceptes concrets; respectivament, els títols són: «Història del lèxic i *Curial e Güelfa*. El cas del verb *palesar*» i «*Bellesa, valor, and honor*. Direct speech strategies in *Curial and Güelfa*».

Josep Martines, a la llum de l'adjectiu *palès -esa* i l'adverbi *palesament* (del verb *palesar*), demostra que segueix una evolució d'acord amb el canvi semàntic conegut —donat que la forma ja era documentada al segle XIII—, cap a una projecció metafòrica, metonímica i a la subjectivització. Encara, observa que el verb només s'atesta en textos d'influència italiana del segle XV, fins que després

es recupera a inicis del xx. Acompanyen gràfics eloqüents de les observacions fetes, junt amb una notable riquesa comparatista de textos. També com a fonament, s'acompanya d'un important recull bibliogràfic (pp.114-125).

A la segona contribució, d'Oriana Scarpati, limitada al discurs directe, en desprén dues tipologies diferents, la que fa referència al tema amorós i la que ho fa al bèl·lic (*belleza* i *valor*); aquesta darrera observació lèxica s'analitza sobretot en el context dels duels. I pel que fa a l'*honor*, en una anàlisi així mateix d'interès concret i sota el comparatisme, entén que l'autor hi manifesta la seva visió de la cavalleria.

Jordi M. Antolí Martínez exposa unes suggerents "Observacions sobre l'expressió dels sentiments en el *Curial e Güelfa*". Així, mostra com reflecteix la nova experiència amorosa difosa per la novel·la sentimental del segle xv, de caràcter naturalista —lògicament, rere l'ombra boccacciana—. A tal fi analitza l'efecte semàntic en l'expressió dels sentiments d'amor i desamor, fet que permet veure la interferència d'altres llengües, sobretot del toscà literari. Desprén l'originalitat del text, contrastant expressions coetànies italianes i catalanes. El marc on s'ha desenvolupat aquest estudi descriptiu és el lèxicosemàntic de lingüística diacrònica.

Tanca amb la conclusió que el *Curial* amplia el camp semàntic de la llengua catalana, com es fa manifestest en manlleus i intertextualitats, palesant una nova cultura sentimental. També presenta interès el comentari quant a la influència italiana, car subscriu "el context de redacció de l'obra proposat (la cort napolitana d'Alfons el Magnànim) i el perfil cultural de l'autor», p. 151.

Segueixen dos treballs de tipus gramatical: "Les construccions temporals de progressió narrativa en el *Curial e Güelfa*", a càrrec de Josep Vicent Garcia Sebastià, i "Baldament en el *Curial de Güelfa*. A les portes del valor concessiu», de Caterina Martínez Martínez. Al primer es consigna que, encara que manquen estudis dels mecanismes d'expressió del temps cronològic de l'obra, atenent que la temporalitat és fonamental en el discurs narratiu, s'endinsa a observar les formes que realitzen una funció discursiva de continuïtat, bé com progressió narrativa o bé pel temps transcorregut. Observa que les construccions s'utilitzen també en passatges narratius de textos medievals catalans, bé que els del *Curial* presenten més diversitat i són més equilibrats que els d'altres obres semblants. Conclusió que podria subratllar el caràcter culte de l'autor i el seu entorn.

El segon gira entorn d'un valuós exemple del *Curial* que pot ajudar a desxifrar el pas del procés de gramaticalització de *baldament*, des del sentit inicial d'adverbi desideratiu fins al valor concessiu actual; s'hi analitza l'evolució del connector "d'acord amb la Lingüística Cognitiva i, concretament amb la Teoria de la Gramaticalització. Tenint en compte, a més, la Teoria de l'Argumentació. La Teoria de la (Inter)subjectivació i la Teoria de la Inferència Invitada del Canvi Semàntic», p. 171. Sense cap ànim d'emulació davant d'aquests amplis i tan nous coneixements, hi apunto un cas del segle xix, en què l'autor, que en poesia sobretot forçava la llengua cap a un registre més antic, emprà l'ús desideratiu: "Valdamén, Déu de ma vida», on la situació admirativa, vocativa, no dóna lloc

a dubtes del seu valor, subratllant aquest procés.⁷ Bona prova de l'ús antic és que dit vocable l'autor no l'acostuma a usar en prosa, on és un exemple de naturalitat.

I clou el recull Jaume Pons Conca amb "El verb *metre* en el *Curial e Güelfa*». El cas és francament interessant així mateix donat que el verb *posar* ha agafat bona part dels sentits del *metre* del català antic. I el *Curial* hi resulta un bon camp d'observació. Havent-hi fet un repàs per les diferents opcions i posicions, conclou ressaltant la peculiaritat de l'obra, en comparació amb textos coetanis de la mateixa tipologia.

Potser el millor aval d'aquest llibre, que és una arreplega d'investigacions i estudis valuosos sobre la novel·la del *Curial e Güelfa*, és l'encaix natural de les seves tan variades peces, oferint un perfil molt exacte del text i de les seves prioritàries parcel·les d'interès. I sent principals els aspectes literaris i els relatius a la llengua, i sent fruit d'un enclau de coneixements molt excepcional i d'un moment ben ric, dóna peu a oferir un retrat molt ajustat i prou complet de tan preciosa obra i del seu context.

Visió, però, que presenta un interès evident no sols per a filòlegs i lingüistes sinó també per als afeccionats i encuriosits per la cultura de la cruïlla italo-catalana al moment humanístic del Quatrecent, així com en general per època tan sensible al canvi de mentalitat i de formació d'Occident.

Júlia Butinyà

(UNED; RABLB)

⁷ L'autor és F. X. Butinyà, S.I. (1834-1899), autor de *La venjança del martre* (1871), obra que figurava erròniament a les Històries de la Literatura; així a la d'Ariel, 1964, vol. IV, Antoni Comas, qui la valorà per sobre de les altres del gènere, la considerava una obra anònima i l'anomenà *Peça de sant Martíà* (pp. 795-800 i 805); és de doldre tanmateix que l'edició posterior (1984) ho repeteix, malgrat que n'havia desfet l'error en la meua tesi doctoral sobre aquest autor (Universitat de Barcelona, 1978). Butinyà avui figura amb textos a la *Història de la Lingüística catalana* de Solà & Marçet i s'ha reeditat al llarg dels darrers decennis la seva principal creació en català i la poesia completa ("L'obra poètica de Francesc Xavier Butinyà, home de lletres de la Renaixença», *RABLB* 46, 1997-1998, pp. 287-319; el poema esmentat, d'alt lirisme, d'on he citat el vers, que s'hi pot veure a les pp. 317-318, es conserva manuscrit a l'Arxiu del Centre Borja a Sant Cugat del Vallès).

Freixeiro Mato, Xosé Ramón, *Idioma e sociedade. Sobre normalización e planificación da lingua galega*, Santiago de Compostela, Laiovento, 2020, 294 pp. [ISBN 978-84-8487-184-3].

Dentro da dilatada obra de Xosé Ramón Freixeiro Mato, catedrático de Filología Galega e Portuguesa na Universidade da Corunha, a gramática, a estilística e os estudos de personalidades da literatura e cultura galega contemporânea norteiam uma boa parte do seu percurso investigador. O produto dessa dedicação fica bem exemplificado com publicações tais como os quatro volumes da *Gramática da lingua galega* (1998-2003, 2ª edição em 2006), *Estilística da lingua galega* (2013) ou os traballos em que são estudadas as figuras de Antonio Noriega Varela, Castelao, Crecente Vega, Manuel María, Manuel Murguía, Rafael Dieste, Rosalía de Castro, Ricardo Carvalho Calero, Sebastián Martínez-Risco, Tomas García Barros, Uxío Novoneyra, etc. Alguns desses contributos fizeram com que Freixeiro Mato fosse galardoado em várias ocasiões, conforme aconteceu com o prémio de investigação «Ánxel Fole», ganho pela primeira vez em 1993 com *Da montaña o corazón. Producción literaria e lingua en Noriega Varela* e novamente no ano 2006 graças ao ensaio *Cucou o cuco cuqueiro. Lingua e estilo na obra de Manuel María*, ou como também sucedeu com o «Prémio da Crítica da Galiza», distinção que conseguiu com *Os marcadores discursivos. Conectores contraargumentativos no galego escrito* (2005).

A par destas linhas de pesquisa, o certo é que os estudos sociolinguísticos ocupam um espaço não menor na investigação do conhecido filólogo. Com efeito, deixando de parte os contributos dados a lume em publicações periódicas especializadas ou em trabalhos coletivos, e também não contando com textos de teor mais divulgativo dados a estampa em diversos meios impressos ou eletrónicos, livros qual *Lingua galega: normalidade e conflito* (1997, 6ª edição em 2020) ou *Lingua nación e identidade* (2006) constituem hoje em dia referências imprescindíveis no marco da reflexão filológica na Galiza. Ao mesmo tempo, títulos como *Lingua de calidade* (2009) ou *Sobre historiografía gramatical e codificación lingüística (1955-1971)*. O Epítome de gramática galega e outros textos (2017) representam estudos de central importância, nos quais a sociolinguística, no amplo marco de temáticas que abrange, se orienta para aspetos da codificação e da constituição de um modelo de língua culto adequado para o galego.

Nestes meios, coincidindo com a sexta edição de *Lingua galega: normalidade e conflito*, no ano 2020 também saiu do prelo o novo contributo de Freixeiro Mato para os estudos de sociolinguística: sob o título *Idioma e sociedade. Sobre normalización e planificación da lingua galega*, Edicións Laiovento, empresa que, com mais de 30 anos de história e mais de 400 títulos editados, sempre deixou claro o seu compromisso com a língua e com a cultura do país, acolhe estoutro atraente e compacto livro do antecitado autor. Corresponde a um texto de sumo interesse pelos assuntos que desenvolve e que, a nosso ver, está chamado a converter-se em livro de consulta obrigada para professorado de língua galega, estudantes, agentes da normalização e, em geral, para quaisquer pessoas interessadas em temáticas dessa índole ou preocupadas pelo futuro do idioma.

Quiçá o que primeiro chame a atenção deste novo título, bem como da prosa de Freixeiro Mato em geral, é o pulcro emprego que faz da linguagem, uma

caraterística que já temos assinalado noutros lugares. Efetivamente, além de os temas serem abordados de um modo claro e conciso, tão necessário numa obra desta natureza de maneira a assim chegar a um público maior, o responsável pelo livro faz gala de um modelo de galego em que o cuidado se torna num dos elementos mais evidentes. O conceito de «língua de qualidade» —ou até as suas variantes estilísticas do tipo «qualidade linguística» ou «qualidade da língua»— constitui um tipo de registo em que a preferência pelas estruturas gramaticais genuínas do idioma, o necessário aproveitamento da tradição linguística galego-portuguesa, a poderosa ajuda que representa a literatura ou a recorrência ao léxico do português quando o galego não tem vocabulário próprio se significam como os seus principais traços.

Por isso, o tipo de modelo linguístico propositadamente utilizado em *Idioma e sociedade* ilustra de maneira extraordinária a tal vontade de uso e serve como eloquente referência a aquelas pessoas que querem diariamente melhorar o emprego da língua; alguns dos elementos que definem essa filosofia assentam, por exemplo, na preferência pela próclise do pronome com infinitivos antecédidos de preposição ou conjunção («a solución non está *en se limitar* a lamentar tal situación, nin *en se meter* nunha urna», p. 157); na utilização, como recurso estilístico, da interpolação pronominal, hipótese considerada já por Saco Arce na sua *Gramática* de 1868 uma caraterística morfossintática muito elegante ou ainda sentida como típica por Pérez Ballesteros no seu cancionero de 1885-1886 («face a outras variedades que *o non son*», p. 115); no emprego consciente do futuro do conjuntivo, tempo verbal que na atualidade singulariza o domínio linguístico galego-português («En canto isto non *for* posíbel», p. 75); no uso do infinitivo flexionado, sem qualquer género de hesitações um dos elementos mais idiossincráticos da nossa língua, já presente nos primeiros textos medievais conservados («fan o esforzo de *aprenderen* galego para mellor se *implicaren* na nova sociedade», p. 156); na utilización do infinitivo xerundial («*A redundar* aínda en cuestións terminolóxicas», p. 23); na preferência por determinadas fórmulas discursivas («aliás», «ben como» antes que «así como», «face», «embora» a par de «aínda que», «mais» melhor que «pero», «por súa vez», «por seu turno», etc.). Desta forma, o autor combate exemplarmente uma das sombras que ameaçam o galego no próprio território, como é «a progresiva descomposición das súas estruturas internas», perigo que vira «posíbel deter e mesmo rectificar» (p. 7), enquanto defende, congruentemente, que o «prestixio é necesario para a revitalización dun idioma e só se pode conseguir desde a calidade e a autenticidade» na utilização da língua (p. 105).

Outro dos acertos do livro, do nosso ponto de vista, parte da atenção que dedica a temas de natureza tanto histórica (com repercussões nos tempos presentes) quanto a assuntos da mais estrita atualidade. Entre aqueles, sobressai o processo de elaboração da variedade padrão, um caminho que começou a ser transitado em finais do século XIX e que chegaria até à seguinte centúria, onde salienta nomeadamente o seu derradeiro terço com as diferentes propostas normativas resultantes do citado processo. Torna-se de interesse não perdermos de vista essa visão histórica para entendermos a dimensão social de um standard. Assim, o que noutras línguas foi desenvolvido como o passar dos séculos, qual é o caso do espanhol, francês ou inglês, para o galego reduziu-se unicamente

a umas dúzias de anos, com as subsequentes hesitações e fricções que daqui derivaram. Como quer que seja, a existência de uma norma modelar contribui para dotar a língua de prestígio, ao passo que serve para frear a variação no eixo territorial e social, segundo muito bem sintetiza o autor (pp. 102-103) quando refere as «consecuencias na comunidade lingüística».

No tocante a temas mais próximos dos nossos dias, devemos ponderar o tratamento das principais ameaças a que se hoje enfrenta o galego, isto é, o crescente abandono por parte das gerações mais novas e a gradual hibridação com o espanhol, sobretudo na oralidade. A língua conta hoje com importantes gramáticas, dicionários pensados para públicos diversos, atlas linguísticos, estudos pormenorizados sobre determinadas temáticas, etc., o que faz com que se possa situar, em termos epistemológicos, quase ao mesmo nível do que outros idiomas tanto geográfica quanto estruturalmente próximos. O galego, a este respeito, conseguiu avançar a um ritmo surpreendente se comparado com o estado da arte em tempos não excessivamente longínquos, como as décadas de 70 e 80 do passado século. Em confronto, ganhando reconhecimento académico internacional e estando estudado com as mais altas quotas de rigor científico, vê desaparecer, a velocidades vertiginosas, a sua massa de falantes, quando menos nos territórios em que emergiu na Alta Idade Média o iberorromance ocidental. Na atualidade, e pela primeira vez na sua história, o idioma não é maioritário na Galiza, já que o seu espaço passou a ser ocupado pelo espanhol, que unicamente nuns anos antiñgiu essa marca. Perante tal situação, Freixeiro Mato indica no início do capítulo três que principia «o século XXI co galego dominando só entre as clases populares e a xente idosa», isto é, afastado de faixas das elites dirigentes económicas e sociais, da sociedade urbana e dos coletivos de idade mais novos.

Quanto à organização interna da obra, o livro é estruturado em três capítulos centrais e finda com um quarto que agrupa as principais conclusões que se podem tirar daqueles. No primeiro, intitulado «Lingua, sociedade e planificación lingüística» (pp. 13-86), o autor começa com uma parte introdutória na epígrafe «Lingua e sociedade» (p. 13-16) na qual se deixa claro que a «linguaxe é unha característica específica» das pessoas, que «as linguas poñen en evidencia o carácter social» de homens e mulheres ou que cada uma «das linguas existentes no mundo é produto das necesidades comunicativas da colectividade de persoas que a falan» (p. 13). Despois transita os caminhos de secções qual «A planificación lingüística» (pp. 16-32), em que se ocupa da sua origem e definição, das suas tipologias e dos seus degraus. A seguir figura uma parte específica destinada à «Normalización e planificación da lingua galega» (p. 32-45), em que o filólogo consagra algumas páginas aos sentidos da dita normalização, às origens e à evolução desse processo no caso do galego e inclusive à planificación do léxico; sobre este particular, assinala-se como as fontes a que foram beber os agentes da planificación se caracterizaram pela sua diversidade, já que se tem acudido à época medieval, às variedades dialetais, ao espanhol, ao inglês e ao português, embora esta última possibilidade, mesmo sendo a recomendada pelas atuais *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego* (doravante NOMIG) não fosse nem seja «aproveitada convenientemente, ben por falta de convencimento ou de vontade das persoas que planifican a lingua» (p. 43). Como bem indica o título, as NOMIG tratam unicamente de questões ortográficas e morfemáticas e

é por isso que o facto de se censurar a penetração de vocabulário português nos campos lexicais e semânticos em que se detetavam lacunas constituiu uma medida, a nosso ver, pouco merecedora de aplauso: por que não abrir a alfândega a vozes como *paseo* (port. *passeio*) em vez do neologismo *beirarrúa*, a *romeno* (port. *romeno*) em lugar de *romanés* (tirada do catalão) ou, mais recentemente por causa da pandemia, a *surto* (proveniente do português) em vez de *gromo*? A seguinte secção do primeiro capítulo leva por nome «O proceso de elaboración da lingua galega» (p. 45-45) e nela o autor oferece uma panorâmica sobre a proposta de elaboração «evolutiva», base do actual modelo standardizado, e uma perspectiva da elaboração denominada por Freixeiro Mato «involutiva», na qual se explica a alternativa reintegracionista. Já a quinta e derradeira parte deste capítulo concede atenção, sob a epígrafe «O binormativismo como hipótese» (56-86), à possibilidade de o galego contar com um duplo standard, quer dizer, a actual norma em vigor na Galiza e o padrão português, para o qual o autor cita como exemplo o norueguês, em que coexistem dois modelos de estandarização; ter-se-ia, portanto, uma «norma nacional», oficial, reconhecida no território da actual Galiza e que corresponderia à presentemente vigorante, e uma outra «internacional», ainda «pendente de reconhecimento» (p. 81), que seria o português; as vantagens deste sistema binormativista, em harmonia com Freixeiro Mato, parecem mais numerosas que os argumentos contrários: em primeiro lugar, aglutinaria todas aquelas pessoas, organismos e instituições que, mesmo a terem visões diferentes do que tem de ser a variedade padrão, trabalham diariamente pela sobrevivência do galego e para este recobrar o prestígio de outras épocas; em segundo lugar, abriria as portas do mundo da lusofonia à Galiza, um âmbito a que pertence por pleno direito por a língua ter nascido na antiga província romana da Gallaecia, depois convertida no primeiro reino peninsular com a monarquia sueva no século v; em terceiro lugar, serviria para combinar a grande dose identitária da actual variedade das NOMIG com a projecção internacional que facilitaria o padrão lisboeta; e em quarto lugar, até para as pessoas utentes das NOMIG, seria valioso para a utilização de um modelo de língua mais autêntico e mais condicente com a tradição linguística galego-portuguesa, já que o conhecimento da variedade standard de Além-Minho poderia servir como modelo gramatical e lexical para tal propósito.

O segundo capítulo, «Norma, usos e variación» (pp. 87-192), é o mais extenso e nele figuram umas secções específicas dedicadas ao que significa «A norma linguística» (pp. 89-110), parte em que se desenvolvem assuntos relativamente aos conceitos de norma social e norma linguística, aos tipos de norma linguística, às consequências da existência desta para o prestígio da língua a nível social ou à origem e às vantagens da norma; com efeito, a norma galega é produto de circunstâncias muito concretas e, em confronto com outras línguas, responde a uma base polidialetoal, sem assentamento numa única variedade diatópica (contrariamente ao francês, inglês, italiano ou português, cujas normas provêm de uma só modalidade territorial: respetivamente, falares da região de Paris, de Londres, da Toscana ou da Estremadura portuguesa). A seguinte secção do capítulo intitula-se «A normalización dos usos lingüísticos» (pp. 110-131) e trata de temáticas como o critério do que é correto e do que não (em termos gramaticais e lexicais), o caso da linguagem técnica e especializada e o

da normalização terminológica (âmbitos onde, na nossa opinião, e a harmonizar assim com as ideias expostas por Freixeiro Mato e com a teoria recolhida nas páginas preludeais das NOMIG, o português deveria ser a principal recorrência para a procura de vocabulário inexistente no galego). A terceira secção, «A variación lingüística e a interferencia» (pp. 132-172), encarrega-se dos tipos de variação linguística determinados por diversos fatores (territoriais, sociais, etários, vinculados ao género ou sexo, geracionais, etc.), da fotografia das variedades existentes na Galiza entendida como «un mosaico» (p. 137-144), das modalidades de língua oral, da erosão do espanhol no galego popular e coloquial e do fenómeno do neofalantismo, verdadeira esperança para o futuro da língua. Na quarta parte, epigrafada «A relación entre lingua falada e lingua literaria» (pp. 172-192), figuram temas como as interessantes relações entre o galego escrito contemporâneo e os falares populares, o confronto de noções qual ‘galego popular’ e ‘galego literário’ como origens do conflito normativo ou a fidelidade à oralidade tradicional e popular como fundamento da escrita literária; aqui o autor cita o caso de escritores e escritoras que, conscientemente, basearam a estética literária na língua oral, permitindo a entrada a fenómenos dialetais, coloquiais, populares e, também, de origem castelhana, ao passo que outras autoras e autores, na medida das suas possibilidades e a termos muito em conta o grau de conhecimento existente sobre o galego, decidiram contrastivamente deixar de parte esses traços orais e optarem por um registo menos proclive a eles.

Quicá as partes deste segundo capítulo sejam, a nosso entender, das mais atraentes de todo o livro. Nelas são desenvolvidas, junto às outras temáticas já afloradas com anterioridade, assuntos relativos a como as estruturas gramaticais do galego, o seu léxico e a sua fonética caminham pelas veredas da aproximação às correspondentes do espanhol. Estamos perante um processo que, se se não atalhar com tempo, pode transformar a língua apenas numa lembrança do passado para a converter numa caste de castelhano regional com exotismos vocabulares derivados da gastronomia mais recorrente (com léxico do tipo *cachelos*, *choupa*, *loureira*, *treixadura*, etc.), da cultura e vida tradicionais (*albeiro*, *chousa*, *corredoiras*, *foliada*, *fraga*, *loaira*, *meiga*, *polavila*, etc.) e de alguns topónimos e/ou antropónimos dificilmente barbarizáveis ou traduzíveis (*Aira*, *Aldán* e *Aldao*, *Cacheiras*, *Ferreira*, *Fontenla*, *Pontevedra*, *Seoane*, *Soutelo*, etc.). Contra toda esta confluência põe o acento o livro de Freixeiro Mato não implícita e unicamente na elegância do modelo de língua que utiliza, já comentado mais acima, mas também ao dedicar no capítulo diversas secções a essa problemática: aqui pode ler-se, por exemplo, que na língua oral «popular están os trazos máis xenuños e tradicionais, mais tamén penetraron moitas interferencias da lingua teito» (p. 154), as quais devem ser, na medida das nossas possibilidades, progressualmente secundarizadas ou eliminadas.

«Discursos sobre a lingua na procura da normalización» (pp.193-252) é o terceiro dos capítulos e, como o seu título cataforiza, podemos assistir a óticas diferentes e até encontradas sobre os modelos de normalização e sobre que vai acontecer com o galego nos próximos decénios. Após umas palavras liminares, nas quais Freixeiro Mato principia a assinalar que, depois do «suxerido nalgumas partes dos capítulos precedentes, as perspectivas de futuro para a lingua galega non parecen as melloras» (p. 193), o que atualmente quase ninguém põe

em dúvida, achamos a primeira das secções, «Discursos optimistas e pesimistas na era da globalización» (pp. 194-208), seguida de «O discurso identitário» (pp. 208-213), da secção «Bilingüismo e asimilación» (pp. 213-223), de «Monolingüismo ou plurilingüismo» (pp. 223-230), de «Sesquilingüismo vs. imperialismo lingüístico» (pp. 230-243) e da derradeira das secções, intitulada «Ecolingüismo e dereitos humanos e lingüísticos» (pp. 243-253). A leitura desta terceira parte dá voz a perguntas à volta do futuro da língua num contexto internacional cada vez mais mundializado, brutalmente encaixado em modelos de produção macroeconómica neoliberais que pouco ou nenhum respeito demonstram por aquilo que não for geral ou maioritário (incluídas as línguas e as culturas minoradas), enquanto também proporciona voz a reivindicação dos direitos lingüísticos como parte essencial dos direitos do ser humano.

As «Conclusionés» (pp. 255-261) põem o ramo ao texto, a sintetizarem as principais ideias que foram sendo desenvolvidas e vão seguidas, finalmente, de umas completas «Referencias bibliográficas» (pp. 262-292), as quais ilustram um adequado diálogo entre trabalhos clássicos e estudos recentes. Sabemos de importantes obras de conteúdo sociolingüístico ou gramatical em que o mérito do trabalho é tão notório quanto escassa a referenciação da literatura especializada sobre a matéria, a qual quase não fica recolhida. Não é este o caso de *Idioma e sociedade*, em que o autor emprega e inclui no final todos os títulos utilizados para darem forma à obra: aparecem aí assinalados, portanto, quer os textos clássicos de referência, quer aqueles outros mais recentes embora representativos na disciplina. Deste modo, encontramos-nos pelas páginas do livro com o magistério de Carvalho Calero, Fishman, Haugen, Kloss, Rodrigues Lapa, etc. a par de autores e autoras que desempenham o seu trabalho pesquisador na segunda decena do atual século XXI. Ainda que, como é lógico, a maioria das referências pertença aos nossos tempos, o produto final torna-se harmonioso a termos em conta a afluência de contributos de outras épocas com textos recentes. Há que assinalar, como mais uma característica da bibliografia, o facto de esta incluir o nome completo das pessoas responsáveis pelos trabalhos, prática que facilita visibilizarmos se a autoria corresponde a uma mulher ou a um homem; outros sistemas de referenciação, embora igualmente congruentes e legítimos, secundarizam este aspeto, cuja consequência se traduz na ocultação do sexo de quem redigiu a obra.

Enfim, queremos concluir as nossas palavras dando os parabéns ao autor por nos presentear com este novo traballo, que sem dúvida, como muitos da sua autoria, se tornará num contributo de obrigada leitura para as pessoas interessadas na normalização e na planificação da obra de arte coletiva mais importante do povo galego, que é a língua. Por último, também é de justiça reconhecermos o labor de Laiovento, empresa que, conforme dissemos mais acima, faz manifesto encómio do seu compromisso com o país dando a lume, entre outras muitas, obras como esta assinada por Xosé Ramón Freixeiro Mato.

Xosé Manuel Sánchez Rei
Universidade da Coruña

Lista de evaluadores de este número

Alberto Gómez Bautista (Universidad de Alcalá)

Carlos Biscainho Fernandes (Universidade da Corunha)

Joaquim Espinós (Universitat d'Alacant)

Lierni Munduate Oruesagasti (Universidad Complutense de Madrid)

Montserrat Bacardí (Universitat Autònoma de Barcelona)

Narcís Garolera (Universitat Pompeu Fabra)

Rafael Roca (Universitat de València)

Ramon X. Roselló (Universitat de València)

Vicent Salvador (Universitat Jaume I)

Vicente Huici Urmeneta (Deustuko Unibertsitatea)

TABLE OF CONTENTS

CATALAN LANGUAGE AND LITERATURE

Rafael Jaijo: «Llorenç Villalonga's <i>Bearn o la sala de les nines</i> : Comparative Analysis of the Catalan and Spanish Versions».....	13
Óscar Fernández: «Avel·lí Artís i Balaguer, Facing the New Cultural Reality of Exile: Biographical Documentation and Literary Creation».....	41
Mireia Ferrando: «Marc Granell, Committed to his Time: A Case for Periodization».....	59

GALICIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Patricia Arias: «Ramón Otero Pedrayo and the Village of Trasalba. The literary Importance of a Space»	73
María del Carmen Ferreira: «Thematic Trends in the Current Galician Children's Literature (2010-2019)»	81
Noelia Estévez-Rionegro: «General Considerations on the Constructions "oír + infinitive" and "oír + that Clause" from a CORGA Sample»	101

BASQUE LANGUAGE AND LITERATURE

Lorea Azpeitia: «I Will Deconstruct my <i>Father's House</i> : The Impact of Gender on Family Building in Karmele Jaio's Novel».	115
--	-----

MISCELLANY

«Note».....	143
Ramon Llull and the Figurative Intellect.....	145
José Higuera: «Introduction»	147

Matilde Rovira: «Preliminary Words»	151
Rosa Planas: «On the Threshold of Contemplation»	155
Julia Butiñá: «On the Dynamism of Llull through <i>The Book of Contemplation in God</i> »	159
Joan M. Ribera: «Ramon Llull in the Literature Classroom»	173
María Lluïsa Ordóñez: «Ramon Llull and <i>The Book of Contemplation</i> Idealized Reality»	181
José Higuera: «The Language of the Tree of Light»	195
Matilde Conde: «Notes on the Presence of Women in the <i>Book of Contemplation</i> »	207
Vicent Martines: «Ramón Llull, Romance Language and First Humanists in the Passage from the Thirteenth to the Fourteenth Century»	219

REVIEWS

<i>Biografies invisibles. Invisible Biographies, Marginats i marginals. Marginates and marginals</i> , Vicent Josep Escartí [Júlia Butinyà] .	233
Antoni Ferrando + Anna Maria Babbi (eds.). <i>La «cavalleria umanística» italiana / The italian «Humanistic Chivalry». Enyego (Inico) d'Avalos e 'Curial e Güelfa' / Enyego (Inico) d'Avalos and 'Curial e Güelfa</i> . [Júlia Butinyà]	237
Freixeiro Mato, Xosé Ramón, <i>Idioma e sociedade. Sobre normalización e planificación da lingua galega</i> . [Xosé Manuel Sánchez Rei]	243

REVIEWERS OF THIS VOLUME	249
--------------------------------	-----

